

3.3 MODELOVÉ PŘÍPRAVY NA TERÉNNÍ VÝUKU NA ZŠ

Příprava na vyučovací hodinu je individuální záležitostí každého učitele. Velkou roli zde hrají zkušenosti učitele a jeho přístup k vyučování. Zkušený pedagog většinou věnuje přípravě na výuku méně času než začínající učitel. Z didaktického hlediska je klíčové stanovení cílů výuky a obsahu vzdělávání (výběr učiva). Nezbytné je naplánovat průběh výuky (organizační formy) a učební činnosti (výukové metody), dále odhadnout přibližný časový rozsah jednotlivých činností, připravit potřebné učební pomůcky a zdroje informací a dat. V závěru by neměla chybět rozvaha nad způsobem hodnocení.

Uvedené modelové přípravy mají sloužit jako ukázka podrobného rozpracování vybraných námětů pro terénní výuku do podoby kompletní přípravy na výuku. Dvě vybraná témata (po jednom pro každý stupeň ZŠ) nabídnutá v předchozí kapitole 3.2 jsou zde zpracována ve formě standardizované přípravy na výuku, která se používá při přípravě budoucích učitelů na povolání na seminářích z didaktiky na katedře geografie PdF MUNI. Struktura tabulky (modelové přípravy) vychází ze dvou základních částí, kdy první část formuluje klíčové didaktické koncepty, na které je při přípravě výuky v současnosti kladen důraz (očekávané výstupy, výchovně vzdělávací cíle, rozvíjené dovednosti, mezipředmětové vazby, individuální přístup a další) a druhá část obsahuje podrobný harmonogram výuky odrážející činnosti žáků a učitele.

3.3.1 MODELOVÁ PŘÍPRAVA NA TERÉNNÍ VÝUKU PRO 1. STUPEŇ ZŠ

Panoramatický náčrt – struktura krajiny / místní krajina

Tvorba náčrtu (situační, topografický, panoramatický) je základní dovedností geografa, která se používá při rekognoskaci a zachycení terénu.

Panoramatický náčrt je náčrt jednoho místa (podle měřítka většího či menšího), který ukazuje zvolenou oblast tak, jak ji vidíme ze své pozice. Do takového náčrtu můžeme zakreslit všechno, co nás zajímá nebo co nás při pohledu na krajinu zaujalo. Přestože technika zhotovení panoramatického náčrtu vznikla v době, kdy se nedaly využít různé snímky krajiny, i v dnešní době hojného využívání moderních technologií je stále aktuální. Při zpracování panoramatického náčrtu musí žák o zobrazované krajině přemýšlet a správně vyhodnotit a zakreslit bodové, liniové a plošné prvky (Hofmann & Svobodová, 2014).

Ročník:	Vzdělávací oblast, vzdělávací okruh:	Téma:
3.	Člověk a jeho svět – Místo, kde žijeme (1. období) – Okolní krajina a její ovlivnění člověkem – Podoba místní krajiny a výrazné prvky v okolní krajině – Přírodní a umělé prvky v krajině	Panoramatický náčrt – struktura krajiny / místní krajina
		Čas: Celkem 4 vyučovací hodiny rozdělené následovně: Práce v terénu (2 h.): nutno počítat s přesunem na lokalitu, viz scénář. Zpracování výsledků a hodnocení (2 h.)
Očekávané výstupy:		
Žák:		
– orientuje se v okolí svého bydliště a v okolí školy;		
– vyhledá a pojmenuje nejvýznamnější místa v okolí svého bydliště a školy;		
– rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitost.		
(viz RVP ZV, 2016)		

Dovednosti:

Tvorba panoramatického náčrtu; sběr informací, třídění, zpracování a hodnocení informací; srovnávání různých informačních zdrojů, interpretace vlastního pozorování, prezentace výsledků pozorování. Vytváření závěrů na základě vlastního pozorování a kladení geografických otázek.

Náměty pro terénní výuku:

Tato činnost je univerzální a proveditelná v libovolné lokalitě s vhodným výhledem do krajiny. Je vhodná k realizaci jak v městské, tak venkovské krajině, v různých ročních obdobích. Náčrty za různá období pak mohou porovnávat (např. napříč ročníky a sledovat tak i vývoj vlastního vnímání a interpretace prostoru).

Díličí cíle, prostřednictvím tvorby panoramatického náčrtu a jeho následné interpretace se žáci naučí:

- nakreslit panoramatický náčrt území podle zásad panoramatické kresby (viz návod na webu <http://csopevneni.xf.cz/Prirucka/Prirucka-nacr.html>);
- popsat nejvýznamnější prvky v krajině;
- popsat vlastními slovy charakteristické rysy přírodních a umělých prvků venkovské/městské krajiny (a jejich odlišnosti);
- jednoduše posoudit vliv člověka na krajinu;
- prezentovat výsledky vlastní práce před skupinou.

Sylabus tématu/začlenění do širšího rámce:

Propojuje tematické celky uvedené v úvodu tabulky, aktivita je vhodná pro žáky 1. i 2. období 1. stupně (prezentovaná příprava je vzhledem k zaměření na přírodní a umělé složky krajiny vhodná pro žáky 1. období, je ale vhodná ji zopakovat i ve 2. období 1. stupně, např. se zaměřením na srovnání s historickými snímky apod.).

Mezipředmětové vazby:

Výtvarná výchova, matematika, český jazyk, tělesná výchova.

Pomůcky:

Papír min. formátu A4 na tvrdé podložce, papír formátu A1 (z flipchartu), tužky, pastelky, kopie zjednodušeného návodu k tvorbě panoramatického náčrtu.

Mapa, případně buzola.

Příprava učebny:

Klasická učebna;

terén – městská/venkovská krajina (vhodně zvolená lokalita s promyšleným výhledem, učitel předem ví, co bude s žáky pozorovat a co jim chce ukázat).

Individuální přístup:

Žáci mohou pracovat samostatně – každý žák zpracovává vlastní náčrt. Nebo pracují ve skupině po čtyřech. Každý z žáků zpracovává pouze zadání výřez krajiny a poté ve škole svoje výřezy spojí v jeden. Skupiny jsou diferencované – chlapci společně s děvčaty, ve skupině jsou zastoupeni žáci s výbornými i horšími studijními výsledky. U žáků se specifickými nároky je třeba zajistit doprovod, případně vhodné kompenzační pomůcky.

Je třeba zajistit BOZP, žáci nesmí vstupovat do uzavřených areálů brownfieldů, nesmí vstupovat do zajištěných či nezajištěných opuštěných budov ani vstupovat na součásti těchto budov (střechy, žebříky apod.).

Scénář hodiny

Činnost žáků	čas (min)	Činnost učitele
1.-2. hodina		
Poslouchají pokyny učitele. Připravují se na přesun.	5	Seznámí žáky s obsahem a významem činnosti. Před opuštěním školní budovy připomene pravidla bezpečného pohybu v terénu a upozorní na případná rizika na trase přesunu.
Přesunují se ze školy na zájmovou lokalitu pod dohledem učitele, dodržují pravidla bezpečného pohybu v terénu.	10-15	Dohlíží na bezpečný přesun žáků ze školy na zájmovou lokalitu.
Poslouchají učitele, prohlíží si krajinu, formulují odpovědi.	15-20	Motivuje žáky stručným vyprávěním o zvolené lokalitě, zdůvodní její výběr / táže se žáků: proč si myslí, že je tato lokalita zajímavá pro pozorování, co mohou z daného místa vlastně vidět. Společně pojmenují významné prvky v pozorované krajině (např. hory, vodní toky, výrazné budovy), zorientují mapu, vyhledají v mapě neznámé dominantní prvky (např. pomocí buzoly), aby je mohli později popsat do mapy. Popíší, co je přírodním a co je umělým prvkem.
Přichystají si pomůcky (papíry, tužky, podložky, telefony...).	5-10	Zadá konkrétní požadavky práce v terénu (tvorba náčrtu, popř. zaznačení orientace náčrtu podle světových stran, zaznamenání data a místa pořízení náčrtu, popis zachycených objektů, podepsání...).
Zaznamenávají si úkoly, které budou následně zpracovávat. Pozorují instruktáž a napodobují učitelem naznačený postup.		Vysvětluje a demonstruje zásady správného postupu při panoramatickém zakreslování krajiny.

<p>Žáci pracují samostatně nebo ve skupinách pod dohledem učitele podle zadaných pokynů. Mohou též pracovat s poskytnutým návodem.</p> <p>Připravují se na návrat do školy, balí pomůcky. Odevzdají elaboráty (aby je nepoztráceli, v další hodině s nimi budou pracovat).</p> <p>Přesunují se zpět do školy, rozebírají s učitelem právě proběhlou aktivitu.</p>	<p>25-30 Rozdá kopie pracovního postupu při tvorbě panoram. náčrtu. Kontroluje samostatnou (případně skupinovou, viz výše) práci žáků, pomáhá jim řešit případné problémy, dohlíží na bezpečnost práce žáků. Hlídá čas.</p> <p>5 Krátce reflektuje práci na stanovišti a informuje o navazující práci ve škole, vyzve žáky k přípravě na návrat do školy. Přitom vybírá od žáků podepsané elaboráty.</p> <p>10-15 Dohlíží na bezpečný přesun žáků zpět do školy. Rozebírá s nimi jejich dojmy z prováděné činnosti.</p>
<p>3. hodina (ve škole)</p>	
<p>Rozdají si náčrty a papíry A1. Rozdělí se do pracovních skupin. Poslouchají pokyny učitele, sledují tabuli.</p> <p>Ve skupinách pracují na zadaných úkolech. Používají při tom vlastní elaboráty z terénu</p>	<p>5 Úvodem naváže na práci v terénu (může např. promítnout snímek). Připraví elaboráty a papíry A1 k rozdělení.</p> <p>Rozdělí žáky do skupin a zadá další práci (v odrážkách píše na tabuli):</p> <p>20-25 – podle vašich dílčích náčrtů vytvořte jeden velký panoramatický pohled (každý mohl zachytit jiné detaily, zde je mohou kombinovat, zahrnout, zahrnout, argumentovat) včetně popisu významných objektů v krajině;</p> <p>5-10 – vybarvěte zelenou barvou přírodní složky krajiny a červenou umělé složky krajiny;</p> <p>5-10 – označte symboly ☺ ☹ v krajině ta místa, o kterých si myslíte, že je člověk ovlivnil pozitivně ☺, či negativně ☹, a vysvětlíte, proč si to myslíte.</p>
<p>4. hodina</p>	
<p>Žáci se dohodnou na způsobu prezentace, ve skupinách prezentují před třídou výstupy své práce, střídají se v roli v mluvčích.</p> <p>Diskutují s učitelem i mezi sebou o vlivu člověka na místní krajinu a procesech v krajině. Hodnotí provedené činnosti.</p> <p>Vystaví společné výstupy ve třídě nebo na chodbě školy.</p>	<p>15-20 Vyzve žáky, aby ve skupinách postupně prezentovali výstupy své práce. Vystupuje v roli moderátora, klade doplňující dotazy.</p> <p>25-30 Vede se žáky diskuzi o vlivu člověka na krajinu, o přírodních a umělých prvcích, které v ní společně identifikovali, společně zhodnotí veškeré prováděné činnosti.</p> <p>Dohlíží na realizaci výstavy elaborátů.</p>
<p>Hodnocení aktivit žáků ve výuce:</p>	
<p>Hodnotí se především aktivní přístup k zadaným úkolům, přiměřeně k věku pak kvalita výstupních materiálů a úroveň prezentace výstupů. Dále pak pouze v diskuzi úroveň obhajoby zařazení vybraných objektů a jevů mezi pozitivně či negativně ovlivněné činnosti člověka.</p>	
<p>Hodnocení výuky – sebereflexe učitele:</p>	
<p>Jaká byla vaše role ve vedení výuky?</p> <p>Jak se chovali žáci během práce v terénu? Projevily se u některých žáků nové kvality, které ve třídě běžně nepozorujete? Které a proč?</p> <p>Jaké klady a zápory (nedostatky) se při výuce vyskytly? Jak případné nedostatky odstranit?</p> <p>Bylo místo pro výuku vhodně zvoleno?</p>	